

Periodisme d'investigació enfront llei de l'Honor a Lleida

La revista CAU definia la societat de les terres de ponent l'any 1976 com "perdedors tradicionals de guerres i batalles i fills d'una terra dura, inaccessible fins i tot, la nostra identitat se singularitza per la continuada necessitat de sobreviure. Quan els trets són esborrats i depurats els millors homes, quan el medi ambient és penós i avar, la supervivència esdevé una difícil tasca col·lectiva"⁽¹⁾.

Les comarques de ponent, la capital de les quals sempre ha estat terra fronterera, se sostenen gràcies a una economia agrícola d'explotació familiar que genera en els caps de comarca, sobretot a Lleida ciutat, una hipertròfia de serveis. Mal comunicades, sense gairebé equipaments culturals i socials, pateixen una migració juvenil i professional cap a Barcelona que envelleix i minva la població de les comarques del

nord i de les Garrigues.

L'expansió de la poca indústria és regressiva i els estalvis en lloc de dinamitzar-la s'inverteixen fora de Lleida. Així, mentre a Catalunya l'any 1975 existia una oficina bancària per cada 2.329 habitants, el Segrià en tenia una per cada 1.853 i la Val d'Aran una per cada 624 habitants. El trasvàs d'estalvis lleidatans anava bàsicament a inversions en l'agricultura, per damunt de l'òptim tècnic, a la compra de solars i sòl agrícola i a l'adquisició de títols mobiliaris d'actius i societats foranes.

El govern local i provincial està en mans d'una classe dominant però no dirigent, com diu l'historiador Manuel Lladonosa, i "no hi ha estructura de grups socials sinó caciquisme i individualisme"⁽²⁾. Aquesta classe dominant, arribats alguns dels seus elements amb les tropes franquistes i casats amb pubilles de la dreia lleidatana, intenta castellanitzar i convertir en "azul" una Lleida caracteritzada pel seu tarannà laic, republicà i nacionalista. Compten amb l'ajut d'un aparell administratiu (funcionaris, mestres) vinguts de fora de Catalunya, amb el monopoli i la influència de diaris i institucions culturals, amb l'Església i fins i tot amb els ordes dels col·legis religiosos.

Hi ha també una societat desvertebrada i poruga que, fora de petits nuclis de resistència, no

s'adhereix però deixa fer als que manen. L'explicació és senzilla, una enorme repressió, encara no historiada, va caure sobre Lleida un cop acabada la guerra de 1936. L'avantguarda cultural i política fou exiliada, com els Roca-Lletjós, els Torres, els Garcia Lamolla o l'Antoni Bergós. I d'altres molts, especialment els educadors, foren depurats.

La classe dominant va inventar-se el "leridanismo", una subcultura que tendia a desarrelar Lleida de Catalunya i que intentà tenir la màxima expressió l'any 1960, quan el franquisme volia incorporar Lleida a la "región del Valle del Ebro" i segregar-la de la resta de comarques catalanes. Paral·lelament, fora del "leridanismo" no existia activitat cultural, ni mitjans, ja que fins i tot els museus romanien tancats.

L'any 1969 s'implanten a la ciutat de Lleida els primers estudis universitaris. Una generació nova comença a substituir a començaments de la dècada dels setanta aquella que desaparegué o s'exilià per causa de la guerra. Es creen dues escoles catalanes, sorgeixen moviments polítics, sindicals i ciutadans a partir dels petits nuclis abans existents. Una revista, "La Boira", intenta implantar-se sense èxit en aquest ressorgiment. Tot i les eleccions democràtiques, la Lleida d'avui arrossega l'herència feixuga de la història recent. L'economista Ramon Morell afirmava fa poc que "el caràcter proteccionista del sector terciari i l'existència d'un cert caciquisme no podem pas dir que ha desaparegut del tot: com a valor arrelat a la història lleidatana continua vigent". Les comarques de Ponent tenen 352.808 habitants, que es reparteixen de forma força desigual pels seus

12.400 quilòmetres quadrats, per exemple el Pallars Sobirà amb una superfície de 1.355 quilòmetres quadrats només aixopluga 5.450 persones⁽³⁾. Només 5 de cada 100 leitatans compren un diari local, donat que entre els tres diaris existents venen una mitjana diària inferior a 17.000 exemplars. A més, les darreres estadístiques sobre índex de lectura situen Lleida capital, aparellada amb Tortosa, entre les ciutats de Catalunya que llegeixen menys llibres.

Lleida ciutat concentra un terç de la població de les comarques ponentines, 106.629 habitants, un 31 per cent de les quals no té estudis primaris complets⁽⁴⁾.

Els mitjans informatius

Un sol periòdic existí a Lleida fins a l'any 1964, era "La Mañana", de la cadena del Movimiento. Per aquelles dates neix "El Diario de Lérida", entorn a un grup de catòlics que desitgen distanciar-se de la premsa blava. "El Diario de Lérida" juga uns anys un cert paper progressista i alguns cops es converteix en caixa de ressonància dels moviments culturals i democràtics. Posteriorment, entra en una dinàmica conservadora i perd fins i tot la seva funció informativa.

Ja després de les primeres eleccions democràtiques, l'any 1972, membres de l'antiga classe dominant creen "Segre", com a resposta a una "La Mañana" que es lliberalitza i deixa d'acollir-los i ser-los útil. Fa uns quatre anys, l'empresa, davant els problemes econòmics i els continus conflictes amb la redacció, decideix plegar. Els professionals constitueixen una Societat Anònima Laboral i es fan càrrec del diari.

Posteriorment, entra a "Segre" capital de la família Serentill, propietària d'una de les discoteques més populars, que porta la gerència de l'empresa conjuntament amb la S.A.L.T.

Pel que fa a "La Mañana", després de la seva obertura plural sota les direccions d'Emilio Rey i Josep Anton Rosell, desapareix nou mesos ja que no s'adjudica en la subhasta dels antics "Medios de Comunicación del Estado". Cal dir que ja verbalment existia un acord amb els impressors Dalmau, però per causes encara no explicades suficientment perden l'adjudicació del diari. No obstant això es fan amb la propietat i treuen el primer número el març de 1985.

Totes tres empreses són petites, procedeixen d'uns accionistes locals que entren per primer cop en el món de la informació, sense gairebé experiència. Les empreses periodístiques de Lleida, amenaçades pel perill de la descapitalització i l'endeutament, es reparteixen un mercat de 17.000 lectors i els insuficients ingressos de la publicitat generada per les comarques de Ponent. Per tant, qualsevol subvenció oficial, com per exemple la que es destina al català, o ajut institucional, subscripcions a les escoles, és una font d'ingressos tan considerable que corre el risc de decantar les simpaties de la publicació. Tot i que a nivell de carrer s'identifica "Segre" amb una actitud pro-socialista i "La Mañana" com pro-convergent, hi ha una difícil resistència per part de tots dos diaris per conservar la independència i la pluralitat informativa.

Les emissores lleidatanes juguen un dèbil paper en la informació, donat que cap d'elles disposa de professionals que hi

treballin en exclusiva. Ràdio Lèrida, Ràdio Popular, de la Cadena COPE, vinculada a Diario de Lèrida, i Ràdio Terraferma, ara Ràdio Barça, es mantenen mitjançant les seves connexions amb les cadenes nacionals. Els equips mòbils cobreixen la informació en casos molt puntuals, però la pròpia programació deixa un espai irrellevant a les notícies de Ponent. Una quarta emissora, Ràdio Ponent, nascuda arran de les primeres eleccions democràtiques a la Noguera (alcaldes i regidors, membres de la Unió de Pagesos) intenta substituir i competir amb les altres.

El periodisme a Lleida

Actualment exerceixen el Periodisme a Lleida un total de 48 persones, 18 a la plantilla de "Segre", 15 a "La Mañana", 3 a "Diario de Lèrida", 6 en els gabinets de premsa de les institucions, 5 en corresponsalies i jo mateixa. Un bon grapat de col.laboradors a temps parcial combinen la seva activitat laboral principal amb el periodisme, circumstància habitual en les emissores i en "La Veu", que només té una persona fixa que a la vegada és redactor en cap del periòdic "La Mañana".

La societat lleidatana, on encara perviu el caciquisme, no ha assumit per regla general el dret democràtic a la Informació. Tot un seguit d'obstacles dificulten aquesta tasca i emparen el silenci, la ignorància pública, de determinats fets. La classe dominant del franquisme ha tingut èxit a estendre la fal·làcia que la informació és quelcom perjudicial i d'efectes negatius per a la col.lectivitat.

L'aparició d'un informador, gràfic

o literari, en un barri, poble o activitat significa immediatament un enrenou. L'informador, que de vegades rep el tracte d'un empestat, trobarà un seguit de dificultats que l'allunyin de la notícia, de la veritat. I sovint, abans d'elaborar la informació, serà coaccionat i amenaçat. Aquesta és una pràctica força habitual, especialment en els fotògrafs que són agredits, pateixen el trencament de les seves càmeres i veuen impotents con no prosperen les seves demandes judicials.

Uns quants exemples il·lustren aquesta afirmació. El Registre de la Propietat de Lleida, que als inicis dels anys setanta no posava cap problema a la consulta, demana ara determinats certificats per consultar els seus llibres, entre ells n'exigeix un sobre l'ús de la informació. Un cop enllestit el paperam dilatori, facilita només un resum elaborat pels mateixos funcionaris d'allò que li ha estat sol·licitat.

Aquesta especial interpretació de la "informació pública" no és pas un fet aïllat, sinó que també es reproduïx en altres estaments on s'explica, per exemple, que és públic l'enunciat d'un acord però no el seu contingut.

L'accés als arxius, si exceptuem el municipal, és pràcticament inviable davant el cúmul de formulismes que cal completar. Així i tot, determinats arxius, com el militar, estan tancats i barrats, cosa que impedeix per exemple completar la relació dels morts en el bombardeig de Lleida publicada a "La Veu".

Els periodistes lleidatans obtenen gairebé sempre les informacions de l'hospital Arnau de Vilanova, de les presons, dels nomenaments polítics a través de les direccions generals

corresponents a Barcelona, fora de comptades filtracions, donat que els delegats autonòmics a Ponent acostumen a facilitar només les notícies considerades "positives" i traven aquelles que entenen com a negatives.

La producció de tres diaris, dos dels quals surten els dilluns i editen un dominical a més de suplement setmanals (Educació, TVE, Cultura, Informàtica...), i de "La Veu" està en mans de 36 persones que treballen amb molta voluntarietat i poques eines.

Cap dels diaris té un arxiu informatitzat de dades, ja que la informàtica no ha arribat a les redaccions, encara que "Segre" està ara en obres per instal·lar-la. Els arxius de fotografies i els de dades, quan existeixen, estan a càrrec de persones no qualificades ni especialitzades. Només en un dels tres diaris hi ha secretària de redacció.

"La Mañana" i "Diario de Lérida" no posseïxen cap aparell telefònic preparat per enregistrar converses. Les gravadores i les màquines fotogràfiques són propietat particular dels informadors, que paguen de la seva butxaca les reparacions i les cintes.

El parc mòbil és tan reduït, inexistent al "Diario de Lérida", que dificulta de vegades el seguiment d'una notícia, donat que els desplaçaments amb vehicles propis han de ser finançats en un primer moment pels informadors i no tots són propietaris de cotxes o motos.

Aquesta escassetat d'eines ve determinada per la necessitat que tenen les petites empreses periodístiques de reduir costos de producció si volen sobreviure sense minvar la seva independència.

Els periodistes lleidatans es

troben en unes condicions de treball no massa bones, bé perquè l'empresa no té capacitat econòmica per millorar-les, bé perquè ells mateixos són empresa, com en el cas de "Segre". El fet és que pocs gaudeixen d'un sou digne, d'un horari establert i d'una seguretat en el lloc de treball.

"La Mañana", com a empresa de nova creació, fa contractes de 3 i/o 6 mesos als seus treballadors. Des de la seva sortida, el març del 85, hi ha una mobilitat constant en la redacció, originàriament composta per 18 professionals, i en sis casos no s'han renovat els contractes. Actualment dues persones, que fan feina de redactors, acabats de llicenciar, tenen contracte d'aprenentatge.

Els sous d'un redactor a Lleida oscil·len entre les 60.000 pessetes i les 80.000 pessetes, mentre els redactors en cap guanyen 100.000 o les superen en poc. No existeix cap plus, ni cap hora extra i en dos dels diaris no estan establertes les dietes. Evidentment no hi ha convenis col·lectius.

Tampoc està establert l'horari laboral. Les tres redaccions comencen a funcionar sobre les 10 del matí i la feina acaba quan totes les pàgines són al taller. Això suposa mitjane de treball diari de 10 i 12 hores, incloent-hi diumenges. Els diumenges treballats donen dret a un dia i mig de festa.

La investigació a Lleida

Arribats a aquest punt, en una societat tancada i encara caciquista, sense mitjans i estressats contínuament amb els professionals de la Informació, convé que ens preguntem: pot fer-se periodisme d'investigació. El cert és que, si entenem aquesta

denominació en un sentit ampli, com l'aprofundiment i la globalització d'una notícia, hem de dir que a Lleida s'intenta fer periodisme d'investigació.

"Segre" descansa dues persones de les feines diàries de redacció; aquest descans significa que en lloc de dotze hores en fan nou o deu, i les dediquen a investigar. Així, per exemple, va publicar en el darrer mes la història social, política i econòmica dels colons de Montagut i la relació de les seves terres amb Vall Companys. "La Veu", editada per "La Mañana", vol orientar-se també cap aquest tipus de periodisme.

Si la classe dominant, no pas dirigent, lleidatana mai no ha tolerat la informació, menys encara la investigació. Tal vegada siguin casualitats, però el meu acomiadament del "Diario de Lérida" l'any 1971 es produí poques setmanes després d'encetar una nova secció, en la qual havia publicat diversos reportatges d'aquest tipus. Posteriorment, l'any 1976, vaig tenir l'oportunitat de tornar a intentar-ho per mitjà de la desapareguda revista "Arreu". Un reportatge sobre l'amagada adquisició de terrenys agrícoles per part de personatges vinculats a l'Ajuntament de Balaguer, que després els declarà edificables, em va valer cinc demandes en un dia, cap de les quals prosperà.

Les amenaces, les coaccions i la presentació de demandes contra els periodistes que intenten investigar són cosa habitual, però fins fa poc la majoria no prosperaven. Demostrada la veracitat de la informació, o fins i tot abans de fer-ho, el jutjat arxivava l'expedient. Hi ha però, fora de l'aspecte judicial, una tremenda pressió social sobre

aquest tipus de periodisme. Pressió que tal vegada ja troba ressò en els jutjats, donat que tres periodistes de Lleida estan processats amb l'obligació de presentar-se cada dia 1 i 15 del mes en el Jutjat ja que estan en llibertat provisional després de pagar fiances de 300.000 pessetes.

Avui 11 dels 48 professionals lleidatans estem processats o demandats, o sigui que més del 23 per cent del col·lectiu de periodistes està afectat. A part de la importància del percentatge, hi ha el convenciment que s'ha obert la veda del periodista, que s'estan tancant les portes al nostre dret actiu a informar i al dret passiu de la societat a ser informada. Prova d'això és la via oberta per la interpretació de la llei de l'Honor en els casos de Pilar Urbano i el meu propi. La meua condemna no questiona la veracitat del contingut del reportatge, al contrari, però estima que he lesionat l'honor d'un individu. La sentitada una altra, però tenim notícia que se'n preparen tres més. Dos d'elles havien estat prèviament presentades per la via penal, que les refusà, i posteriorment com a demandes civils per presumptes injúries i calúmnies però el jutjat tampoc les acceptà. Ara sembla que es plantegen com a demandes incidentals pel dret a l'honor. Paral·lelament, hi ha també el cas d'un advocat que es presentà a la redacció de "La Mañana", exigia un milió de pessetes damunt la taula per al seu client o en cas contrari plantejava una demanda emparada en la llei de l'Honor.

La jurisprudència creada per les dues sentències esmentades és no solament un seriós obstacle per al periodisme d'investigació sinó un retall de la llibertat d'expressió.

Conscientment o inconscientment, l'autocensura actua damunt els escrits periodístics, mentre el professional es mou en el terreny de la inseguretat i gairebé de la indefensió.

Ambdues coses poden condemnar-nos a un periodisme superficial, lliure de cap mena de compromís, a un succedani sense contingut del dret a la informació que a la nostra societat va costar-li molts anys obtenir. O, un segon camí, a convertir les empreses periodístiques o els seus professionals en servidors del poder, el que sigui, a la fi de garantir un *padrino* que ens empari, la qual cosa significa la manipulació de la informació que rebrà la col·lectivitat social. Una tercera via és la reconversió laboral, l'abandó del dret i el deure de informar.

El col·lectiu periodístic rep en aquests moments les bufetades fortes, però el més greu és que correm el perill que la societat perdi un dret democràtic. Per tant, la sortida d'aquesta situació vergonyant ha de ser professional, sí, però prioritàriament ciutadana.

Defensa de la llibertat d'expressió

Un grup d'homes i dones de les Terres de Ponent, aquest medi de per si tan difícil, que no s'aglutinen entorn a cap ideologia concreta, ha decidit denunciar l'actual situació de la premsa del moment que pot conculcar el seu dret a la llibertat d'informació i crea perillous precedents en la pràctica de la llibertat d'expressió. En aquests moments s'ha elaborat un manifest, que es farà públic un cop acabada la recollida de signatures, i s'organitza una taula rodona sota el títol "La Llibertat d'Expressió

enfront de la Llei de l'Honor". A la vegada es demana publicament a les institucions democràtiques que vetllin per la llibertat d'expressió.

Aquest és el camí que els col·lectius de periodistes han de seguir, ja que la sobirania dels drets d'expressió i informació correspon al nostre poble. Per tant, si entenem la informació com un servei, el primer que cal fer es donar a conèixer àmpliament i amb profunditat els fets i les seves repercussions. Cal comunicar a la societat que està pendent una part dels seus drets i comprometre'ns amb ella a

Finalment, és necessari que els periodistes siguem solidaris també entre nosaltres per la defensa d'aquests drets. És imprescindible la solidaritat dels col·lectius forts envers d'altres de petits, de vosaltres envers els de Lleida, per exemple, on la interpretació de la llei d'Honor se suma a les mateixes dificultats del medi per realitzar un periodisme rigorós, independent i plural.

Magda Ballester

Periodista. Col·laboradora de "La Mañana".

- (1). Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo (CAU), núm. 39. "Lleida o la marginació".
- (2). "La societat civil lleidatana sota el franquisme", Manel Lladonosa. "Lleida 1910-1985", publicació de "La Caixa".
- (3) Censo de la Población de España de 1981. INE.
- (4) Estadístiques Padró Municipal d'Habitants de 1986 de Lleida.